

3 Днем незалежності, Україно!

Вікопомна подія засвідчила справедливе прагнення багатьох поколінь українців до державного визволення. За ідею позитивної, творчої ролі держави, яка має обороняти, організовувати і сприяти вільному життю і розвитку культурного поступу та господарського добробуту народу й людини, поклали життя кращі українці, як на етнічній території так і за її межами.

Де б ми не жили сьогодні, привітаємо один одного, побажаємо віри, надії й натхнення нашим добрим справам. Нехай взірцем для нас будуть славетні українські імена, які виправдовують наше існування перед Богом.

Ігор Качуровський. In memoriam

18 липня в Мюнхені, о 21-й годині за німецьким часом на 95-му році життя відійшов у Вічність Ігор Васильович Качуровський. Поет, прозаїк, перекладач, літературознавець, радіожурналіст, він лишив по собі унікальний доробок, який належить до найвищого духово-інтелектуального поверху української літератури. Глибока

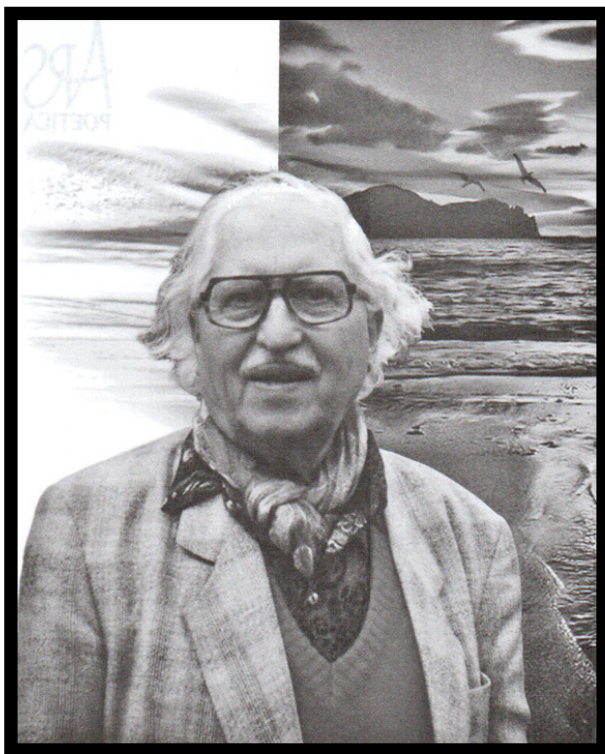
трагедія його життя – відірваність від України, добровільне вигнання, яке було єдиним порятунком від репресій у страшних 1930-х, – не зламала його духу, а дала поштовх, аби він узяв на себе високу місію: плекати перервану силоміць традицію українського неокласицизму, органічно ворожого владі охлосу. Творчість Ігоря Васильовича – це ланка, яка пов'язує «Погашений спалах» розстріляного відродження (так він назвав хрестоматію творів репресованих літераторів, над якою працював в останні роки) і українське письменство доби Незалежності.

Йому пощастило спілкуватися з Юрієм Кленом, який продовжив неокласичну стильову лінію на еміграції; своїм літературним учителем він вважав Михайла Ореста, молодшого брата Миколи Зерова (щоправда, в цьому випадку спілкування було лишень листове); Володимир Державин – теоретик українського неокласицизму на Заході – рецензував його твори. Промовистим знаком споріднення з неокласиками та всією добою розстріляного відродження став і правописний вибір Ігоря Васильовича – Академічний правопис 1928 року («скрипниківка»), вірність якому він зберігав усе життя. А тим найпершим імпульсом, який навірнув його, вчорашнього студента Курського педінституту і автора талановитих російськомовних віршів, до поезії української в її високих стильових регістрах, до клясичних засад школи Зерова, – стало знайомство з «Орлеанською дивою» Вольтера в перекладі Максима Рильського. Це сталося 1942 року, коли родина Качуровських, батьки з сином, повернулась у рідні Крути, з яких понад десятиліття тому їм довелося втікати, рятуючись від висилки до Сибіру, – ті самі легендарні Крути, які тепер опинились «під німцями». У згаданій книжці, позиченій однією з крутянських вчительок, Ігор, за власними словами, «побачив клясичну досконалість вірша, відчув вироблену високохудожню мову, яка не поступалася російській, зрозумів, що цією мовою мають бути написані твори світового рівня, приналежні... до пантеону

загальнолюдської культури» (з «Автобіографії творчої», 1994).

Власне, це читацьке одкровення й визначило його життєву програму, реалізовану в корпусі творів неймовірно широкого жанрового діапазону: клясична за формою лірика, в якій авторські емоції висловлено крізь призму культурного досвіду людства, а культура стала фактом особистого переживання (першовидання – збірки «Над світлим джерелом», «В далекій гавані», «Пісня про білий парус», «Свічада вічності», «Осінні пізноцвіти»); віршованій епос (поема «Село в безодні»), де з приголомшливою мистецькою силою відбито трагедію Голодомору й примусової колективізації українського селянства; численні поетичні переклади з понад 20-х нових і старих мов (перекладні розділи в оригінальних збірках та окремі антології, об'єднані в книжці «Круг понадземний»); велика й мала проза, глибоко психологічна, подієва й вільна від «ліричних відступів», де головна тема – трагедія українського інтелігента, який у роки Другої світової війни намагається вижити і зберегти свою людську гідність, опинившись між пекельними жорнами двох демонічних диктатур – сталінської й гітлерівської (романна диалогія «Шлях невідомого» і «Дім над кручею», низка творів меншого масштабу). До цього треба додати підручники-монографії з віршознавства («Метрика», «Фоніка», «Строфіка») і стилістики («Основи аналізу мовних форм»), генерики й архітектоніки, в яких систематизовано арсенал мистецьких форм і засобів клясичної поезики; розвідки з історії української літератури (збірник «Променисті силуети», відзначений 2006 року Шевченківською премією); радіобесіди на літературно-мистецькі теми – результат 20-річної праці в мюнхенській редакції Радіо «Свобода» (збірник «150 вікон у світ»); працю з релігієзнавства (докторська дисертація «Давні слов'янські вірування та їх зв'язок з індо-іранськими релігіями»), а також низку упорядкованих письменником хрестоматій та антологій, мемуаристику (почасти зібрану в книжці «Крути мого дитинства»), віршовану гумористику, твори для дітей, навіть розвідку з мікології (Ігор Васильович був завзятим грибником...).

У ці скорботні дні, коли під усім, що він устиг зробити, уже підведено ризик, посмертна ретроспекція вихоплює з його

літературної спадщини рядки, які набувають тепер пророчого сенсу. Так, одну свою гірку аргентинську поезію, написану в хвилину відчаю, коли здавалося, що жах і бруд того дна життя, на якому він опинився, опанували його душу навіки, він закінчує словами:

...А досі думалось: до смертної хвилини
Я вірші кластиму – цеглина до цеглини –
І будуватиму краси незримий Рим
З колонами дзвінких і виточених рим...

І справді: Ігор Качуровський, услід за своїми попередниками, був невтомним будівничим «Держави слова» (так назвав одну зі своїх поетичних збірок Орест) – і саме українського слова, тієї трансцендентної України, яка існує поза часом і простором, понад кордонами і урядами. А водночас умів бути вдячним культурним спільнотам тих країн, які надавали йому притулок на його довгому вигнанницькому шляху (Росія, Австрія, Аргентина, Німеччина). Він не раз повторював, що для нього є два способи скласти вдячність улюбленому поетові: вивчити його твір напам'ять чи перекласти його. З цієї вдячності й постали його авторські перекладні антології, вже побіжно тут згадані: «Золота галузка: антологія іберійської та ібероамериканської поезії» (тобто поезії еспанської та латиноамериканської), «Стежка крізь безмір: сто німецьких поезій (750–1950)». А його даром російській культурі, крім перекладів з росіян, переважно поетів «срібного віку», стала антологія «Окно в українську поезію», основу якої склали російськомовні переклади з київських неокласиків та їхніх послідовників, поетів пражської школи та українського Самвидаву, а також шістдесятників.

І, попри патріярший вік та старечі недуги, Ігор Васильович дослівно «до смертної хвилини» не полишав літературної праці: крім «Погашеного спалаху», на його робочому столі лежали вірші, датовані січнем–лютим цього року, недавно дописаний спогад про

Олександр Астаф'єв, Вікторія Афанасьева, Володимир Базилевський, Віктор Федорович Баранов, Віктор Якович Баранов, Ольга Башкирова, Ірина Бетко, Сергій Білокінь, Анатолій Болабол'ченко, Галина Болотова, Олена Бросаліна, В'ячеслав Брюховецький, Євгеній Васильєв, Лариса Вировець, Надія Гаврилюк, Андрій Гайдамаха, Василь Горбатюк, Іван Дзюба, Маргарита Жердинівська, Микола Жулинський, Богдан Завідняк, Теодозія Зарівна, Степан Захаркін, Марина Зерова, Наталія Зубенко, Микола Ільницький, Олександр Кальниченко, Любов Карпенко, Сергій Квіт, Олександра Ковальова, Наталія Костенко, Андрій і Марія Кочури, Олена Криштальська, Софія Майданська, Олеся Мамчич, Віталій Мацько, Олег і Юрій Микитенки, Анатолій Мойсієнко, Ігор Набитович, Олександр Одрін, Надія Онищенко, Валентина Павленко, Андрій Портнов, Євген Пшеничний, Костянтин Рахно, Галина Рискіна, Алла Ротач, Алла Сакович, Тарас Салига, Тетяна Самойленко, Вадим Скуратівський, Михайло Слабошницький, Ольга Смолянська, Петро Сорока, Дмитро Степовик, Надія Степула, Максим Стріха, Микола Тимошик, Анатолій Ткаченко, Всеволод Ткаченко, Олег Фешовець, Люціана Хворост, Ярина Хомаківська, Леонід Череватенко, Валерій Шевчук, Ярослава Шекера, Микола Шкурко, Олександр Шугай, Марія Георгіївна Якубовська

* Ліри чистий тон

На літературному шляху мені пощастило в трьох сферах чи галузях. Це мої вчителі, друзі-поети та учні. Так написав наш земляк Ігор Качуровський – відомий поет, перекладач і літературознавець, лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка, в післямові до збірки поезій «Лірика» щойно виданої у львівському видавництві «Астролябія».

Книга видрукована за часткової фінансової підтримки Асоціації «Об'єднання підприємств Ніжинщини» й Ніжинської міськрайонної благодійної організації «Благодійний фонд «Ніжен» до 95-річчя з дня народження автора, і тому її перша презентація відбулася саме в нашому місті. Перед студентами й викладачами факультетів іноземних мов та філологічного Ніжинського державного університету імені

Миколи Гоголя творчість митця представляв Центр гуманітарної співпраці з українською діаспорою і одна з редакторів збірника Олена О'Лір.

До видання увійшли поезії, відібрані й упорядковані самим автором, – як уміщені в його поетичних збірках, що видавалися в Зальцбурзі, Буенос-Айресі, Мюнхені, Києві й уже встигли стати бібліографічними раритетами, так і ніде раніше не друковані. Вони віддзеркалюють творчий шлях поета від 1936 до 2013 року.

«Сповідуючи естетику попередників, ступаючи в їхні сліди, І.Качуровський уже в дебютній книжці «Над світлим джерелом» узяв ту ноту, з якою не розлучався впродовж десятиліть». Так вважає другий редактор збірки Володимир Базилевський. А ми читаємо:

часи перебування в австрійських таборах Ді-Пі – його пам'ять чітко зафіксувала події й факти майже 70-річної давности! І саме цього фатального року побачили світ дві книжки, які підсумовують його поетичний доробок у двох його гранях – поважній і пародійній. Це вибрана «Лірика» (Львів: Астролябія) з авторською післямовою й примітками, яку Ігор Васильович сам-таки встиг упорядкувати, вилучивши зі своїх збірок деякі слабші, на його погляд, поезії, й додавши нові – як ті, що постали вже в ХХІ ст., після появи «Осінніх пізньоцвітів», так і давніші – не опубліковані свого часу, а подекуди і незакінчені й дописані спеціально для цього видання. А друга книжка – це «Parodiarium Хведосія Чички» (Дрогобич: Коло), де під прозорим псевдонімом, який давно не є загадкою для шанувальників його дотепного пера, зібрано пародії, шаржі, епіграми, літературні жарти – 65 років літературного життя і літературного спілкування, відбиті в дзеркалі інтелектуальної іронії. Прощальна усмішка Майстра...

Крім усіх своїх численних талантів, Ігор Качуровський мав ще й великий талант до дружби: навіть перебуваючи у своєму мюнхенському «екзилі», йому вдалось об'єднати довкола себе широке коло однодумців. Це і письменники, і науковці-гуманітарії, і викладачі вишів – не лише з Києва, а й з Ніжена, Полтави, Харкова, Луцька, Львова, Хмельницького, Тернополя, Дрогобича, Одеси... З деякими він зустрічався під час кількох своїх приїздів на Україну в 1990-х, дехто приїздив до нього, а переважно рушійною силою цієї дружби було листування (Качуровський був неперевершеним і в епістолярному жанрі!) та телефонні розмови.

Він заповів поховати себе в Крутах, у селі свого дитинства, над Остром, біля хаги, яку побудувала на межі 70–80 років ХІХ ст. його бабуся Олександра Василівна Топольська, дворянка з походження. Вигнання добігло краю, вигнанець повертається на Батьківщину... Царство Небесне і вічна пам'ять його світлій душі!

**«Хтось махнув йому білою хусткою
І непрохані слізи витер.
Рідна хата лишилась пусткою,
Голосив на подвір'ї вітер».**

І оте голосіння болітиме автору впродовж довгого і насиченого життя. Але попри відчай чужини, відлуння трагедії української реальності воно не затьмарило краси світу, в якому «дійсність – тільки вірш і ліри чистий тон». Ігор Качуровський абсолютним слухом чув його в поруйнованій війною Австрії, в барачному передмісті й Літературному інституті Буенос-Айреса; працюючи вантажником, асфальтувальником, робітником порту, викладачем, літературним оглядачем української радіостанції «Свобода», професором Українського вільного університету в Мюнхені.

Ніч відходить трепетною тінню.
Бачиш: там, де золотіє схід,
Хмара, – мов бузковий живопліт,
Десь весною, в час його цвітіння.

Підвестись, розхмурило чоло,
Кожен біль простити і образу!–
Ні на небі, ні в душі ні разу
Ще таких кольорів не було.

Справді: мов дівча з-за живоплоту,
Визирає ранок з-поза хмар.
Чи ж йому я маю нести в дар
Тільки тугу, смуток і скорботу?

Адже нині знов люблю я світ
За бузкові хмари і за квіти,
І за те, що в тридцять з гаком літ
Можна щось уперше пережити.

Життєвий і творчий шлях Ігоря Васильовича захопив філолога, випускницю Київського національного університету імені Тараса Шевченка Олену О'Лір. Вона дослідила його як науковець і захистила кандидатську дисертацію. У листопаді 2008 року на Всеукраїнській науковій конференції, присвяченій 90-річчю з дня народження Качуровського, яка відбувалася на його батьківщині в Крутах, Олена виступила з доповіддю «Переклади Ігоря Качуровського в дзеркалі оригінальної поезії перекладача». Серед прикладів такого перегуку вона навела й оцей. На замовлення упорядника «Трофеїв» Жозе-Марія де Ередія в майже повному перекладі Дмитра Паламарчука Ігор Качуровський переклав кілька сонетів французького парнасця.

НА PONTE VECCHIO

І дзвонів срібний гук над мостом
плив щоранку
На закаптурених черницях або ченця.
І раптом – ніби німб навкіл
прекрасного лиця:
То промінь сонця ліг на гарну
городянку.

А невдовзі після цього перекладу в Качуровського, який на власні очі побачив опіваний Ередія міст, з'явилася така поезія.

Про Понте Веккьо, що на річці Арно,
Сонет врочистий склав Ередія.
Дивуюся тепер із нього я,
Бо там мені не любо і не гарно.
Бо я люблю лише такі мости,
Де синю далеч видно з висоти,
Де відпочинок од міського стресу,
Де зграї риб срібляться в глибині,
« І чаплі, знявши на міліні,
Перелітають золотисті плеса».

У «Ліриці» ми насолоджуємося віршами Ігоря Качуровського, писаними чужими мовами 1937-го, 1942 років: російською, еспанською. А також новими перекладами з німецької, еспанської, італійської,

португальської, білоруської, російської.

Федір Тютчев SILENTIVM !

Мовчи, приховуй, загаї
І почуття, й думки свої.
В душі безмовно з глибини
Хай зійдуть і зайдуть вони,
Мов зорі, небом пливучи, –
Милуйся ними і мовчи.

В окремому розділі порівнюємо поезії Качуровського у перекладі російською мовою Ніколая Переяслова, Лідії Алексеевой. Олена О'Лір переклала твори свого літературного наставника з російської на українську мову і з української на російську. Знавців польської, німецької, англійської, португальської, румунської приваблять переклади і на ці мови.

Який скарб для перекладачів і для тих, хто за висловом Олександра Пушкіна пробує стати конкурентом автора!

Володимир Базилевський назвав Ігоря Качуровського останнім із неокласиків. Але, здається мені, він помилився. Олена О'Лір продовжує ці традиції і перекладами, і власними віршами.

2006 року Видавничий дім «Киево-Могилянська академія» «Прочанськими піснями» молодій авторки показав нам бездоганий смак і високе ремесло неокласицизму. На думку Максима Стріхи, який написав передмову, це і є ознакою Справжності.

На прощу до своїх святинь
Ви йшли смиренно рік за роком, –
Кудись у синю далечинь,
Услід заобрійним пророкам.

Але що далі в синь святую
Тоді заглиблювався кожний,
То далі бачив він мету
І жах поймав його побожний.

А завтра, може, кине хтось
Свою вітчизну найдорожчу,
Щоб вирушити в путь – на прощу,
Що вам скінчити не вдалось.

Чи не від Михайла Ореста, Ігоря Качуровського, старої й новочасної кельтської поезії, валійської й давньоірландської, в якій запозичила псевдонім поетка й перекладач, оця вишукана сонатна форма і «закоханість у вроду слів» Максима Рильського.

ВЕЧІРНЯ ЗАГРАВА
Золотошоглий корабель
У напівспущені вітрила
Ховає від вітрів і скель
Прекрасне стомлене світило.

І золота небесна лодь
Пливе за обрій, невагома.
...Яка знеможена утома,
Який знеможений Господь!..

Наприкінці 2012 року послідовниця І.В. Качуровського за перекладацьку творчість була нагороджена премією імені Григорія Кочура. На його відхід у січні 1999 року Ігор Качуровський написав так:

«Така обитель Вічної Краси
І в Ірпені недавно ще була,
У невеличкім домі, повнім книг.

Як не гули ворожі голоси,
Та для адептів неущтва і зла
Непереступним був її поріг».

Доцитованої поезії Ігоря Качуровського й Олени О'Лір уважно дослухалися студенти й викладачі. Бо це була справді дегустація краси. «Лірику» гурмани культури можуть перечитати в бібліотеці Гоголевого вишу.

Після презентації ми милувалися картинною галерею, переступали сходами й аудиторіями, якими в жовтні 1992 року ходив зворушений Ігор Качуровський. Він повернувся в рідний Ніжин через п'ятдесят років. У переповненій залі його вітав ректор Федір Арват, викладачі й студенти, жителі міста. Ігор Васильович розповідав про вихованців вишу, які зробили великий внесок в українську літературу й науку. Читав власні поезії, відповідав на запитання, справляв на всіх враження книжника й естета. І цим і досі пам'ятний учасником тієї зустрічі.

Надія ОНИЩЕНКО

На фото: Олена О'Лір

Ніжинські друзі

У НІЖИН Тарас Шевченко приїхав 1846 року, подорожуючи Україною разом із Чужбинським. Його привабила можливість побачитися з Іваном Сошенком. Так, принаймні, вважає дослідник Петро Жур. Але спогади сучасників Шевченка переконують нас у тому, що вже відомий тоді поет і художник знав про ніжинську літературну школу. Адже саме ніжинці відіграли виняткову роль у його житті – викупили з кріпацької неволі.

Подія, як ми знаємо, відбувалася в Петербурзі, і це дає привід для деяких росіян вважати, що саме вони дали волю малоросійському митцю.

Справді, все почалося у Літньому саду. Українець із Богуслава, учень Петербурзької академії мистецтв Іван Сошенко помітив убогого молодика, який змальовував античну статую. Першим відзначивши малярський хист Тараса, він до кінця життя не міг змиритися з його поетичним даром. Це Сошенко відкрив Шевченку шлях до освіти і почав клопотатися про врятування обдарованого хлопця.

«У цей час я був добре знайомий із відомим малоросійським письменником Євгеном Гребінкою, – розповідав він пізніше М.К.Чалому. – От з ним я насамперед і порадився, як же допомогти нашому землякові. Гребінка щиро поставився до моєї пропозиції, почав часто запрошувати Тараса до себе, давав йому читати книжки, переказував

різні відомості. Потім уже я представив Тараса конференц-секретареві Академії мистецтв В.І.Григоровичу з великим проханням визволити його з жалюгідного становища.

З Гребінкою Тарас почав іноді бувати у придворного живописця Венеціанова, який разом із Григоровичем познайомив його з В.А. Жуковським».

Випускник Ніжинської гімназії вищих наук князя Безбородька Євген Гребінка, автор творів про українську минувшину, зокрема, «Нежинский полковник Золотаренко», не міг не знати і про ніжинське походження петербурзького художника Олексія Венеціанова.

Оцей син ніжинського грека, маючи досвід викупу з кріпацтва обдарованих юнаків, «в добром деле сыграл роль усердного и благородного маклера» як вдячно згадував про нього Тарас Шевченко в автобіографічній повісті «Художник».

Дуже вірогідне і ніяк не схоже на вигадку припущення про те, що серед петербурзьких друзів Шевченка був і Микола Гоголь. 1980 року український літератор Мечислав Гаско надрукував цікаве дослідження «У колі Шевченкових та Гоголевих друзів», у якому, внаслідок великої пошукової роботи, встановив, що Гоголь і Шевченко зустрілися напевне, що Гоголь 1838 року сприяв викупу Шевченка з кріпацтва (навіть перебуваючи тоді за кордоном). У 1831-32 роках, ймовірно, Гоголів слуга Яким Німченко, був посередником у їх спілкуванні.

Вони могли зустрітися пізніше в Академії мистецтв (де Гоголь був записаний, а Шевченко був найкращим учнем Карла Брюллова). Гаско довів, що Гоголева адреса «в доме корытного мастера Иоахима на четвертом этаже», була відома Шевченку.

А ось свідчення ще одного представника ніжинської вищої школи Аполлона Мокрицького, який розповів про Шевченка своєму вчителю в Академії мистецтв Карлу Брюллову і спонукав його до звільнення талановитого юнака від тяжких кайданів рабства.

«1838 рік. 25 квітня... Годині о другій пішов я до Брюллова. Невдовзі з'явився Жуковський з Вільгорським. Прийшов Шевченко. І Василь Андрійович

вручив йому папір про його звільнення і забезпечення прав громадянства. Приємно було бачити цю сцену».

Євгенові Гребінці, як поетові, Шевченко, правдоподібно, першому

Євген Гребінка

розповів і прочитав свої літературні спроби. А, може, й сам Гребінка запитав Тараса після того, як йому розповів про вірші і показав їх Петро Мартос. Цей поміщик Лохвицького повіту у 1822-1827 роках навчався у Ніжинській гімназії вищих наук в один час з Миколою Гоголем, Євгеном Гребінкою, Аполоном Мокрицьким. 1840 року він виступив видавцем першого видання «Кобзаря» Т. Г. Шевченка, рукопис якого подав до Петербурзького цензурного комітету Євген Гребінка.

У Петербурзі він гуртує українців навколо альманаху «Ластівка», складеного із багатьох цікавих статей Основ'яненка, Котляревського, своїх власних і багатьох хороших малоросійських поетів. Так повідомила про це газета «Северная пчела» від 29 лютого 1840 року.

«Із усіх поезій «Ластівки» по-звучності вірша, по глибині думки й почуття найбільше варта уваги «На вічну пам'ять Котляревському» п. Шевченка. Немов сивий кобзар ударив по струнам... Є ще народні пісні і приказки досить визначні. Чудовий уривок з поеми Шевченка «Гайдамаки». Уявляю, що це буде за поема! Степ, могили, Дніпро, ліси, козацтво, ляхи! О, братику, пиши швидше свої «Гайдамаки», пиши і дай

Олексій Венеціанов

Кобзаря

ШЛЯХ ДО ТАРАСА

мені послухать козацької розмови».

Таку рецензію в «Московитянині» за №10 1841 року зробив О.Чужбинський.

У 1846 року Тарас Шевченко бере участь в археологічних розкопках кургану Переп'ятиха поблизу Фастова. Разом з ним працює і вчитель малювання, іконописець, співробітник тимчасової комісії для розгляду давніх актів, уродженець Ніжина Олексій Сенчило-Стефановський. Він був одним із поширювачів у Києві серії офортів Шевченка «Живописна Україна».

Отже, Тарас Шевченко прибув у Ніжин, милий його серцю багатьма іменами й подіями.

«Коли Шевченко і Чужбинський (останній до того ж і годованець Ніжинського ліцею) приїхали в Ніжин, дак про їх приїзд зараз залунала чутка по місту і двері нашої квартири, – розповідає Чужбинський, – не зачиналися пайпаче від студентів: між ними тоді ще був відомий потім перекладник творів Шекспіра, Шіллера, Гете і Шевченка – Микола Гербель». Так описує цю подію Олександр Кониський.

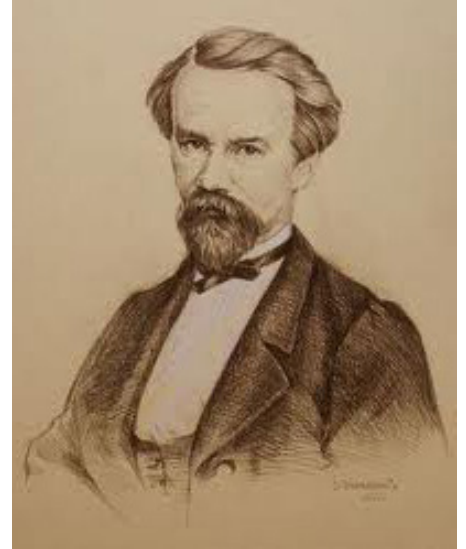
«В четвер на масниці у ніжинському клубі (казино) був баль. Тарас і Чужбинський пішли на баль. Один з старшини клубної, побачивши, що у Шевченка на голові шапочка, і не відаючи, хто він такий, чю голову вкриває та шапочка, не хотів пустити його на баль.

Але ж суворому старшині з'ясували, що шапочка вкриває голову генія України, і в якому убранні не був Шевченко, він, зайшовши до клубу, робить останньому честь і шанобу. Звісно, поетові й на думку не стало гніватися на таку пригоду, він вельми сміявся з неї. Вітали Шевченка ніжинці дуже добре, пайпаче молоді під проводом Гербеля». Того самого, який наприкінці 1860 року відредагує «Кобзар» Тараса Шевченка у перекладі російських поетів. Гербелеві він написав тоді в альбомі вірші:

*За думою дума роєм вилітає,
Одна давить душу, друга роздирає,
А третя тихо, тихесенько плаче,
У самому серці, може й Бог
не бачить.*

Не забув Шевченко побачитися, хоч на коротенький час зі своїм добродієм Сошенком, що учителював тоді в Ніжині. Сошенко висловив йому дорікання за його поему «Тризна».

За тими початковими рядками вірша «Гоголю» велика повага до видатного митця, який за виразом Юрія Шевельова, вирушив завойовувати Росію за українським моральним кодексом, і це призвело до роздвоєння його душі. Очевидно, з цієї причини Шевченко і Гоголь не стали близькими приятелями. Хоча перший високо цінував творчість другого. У листі з заслання у березні 1850 року Тарас Шевченко пише Варварі

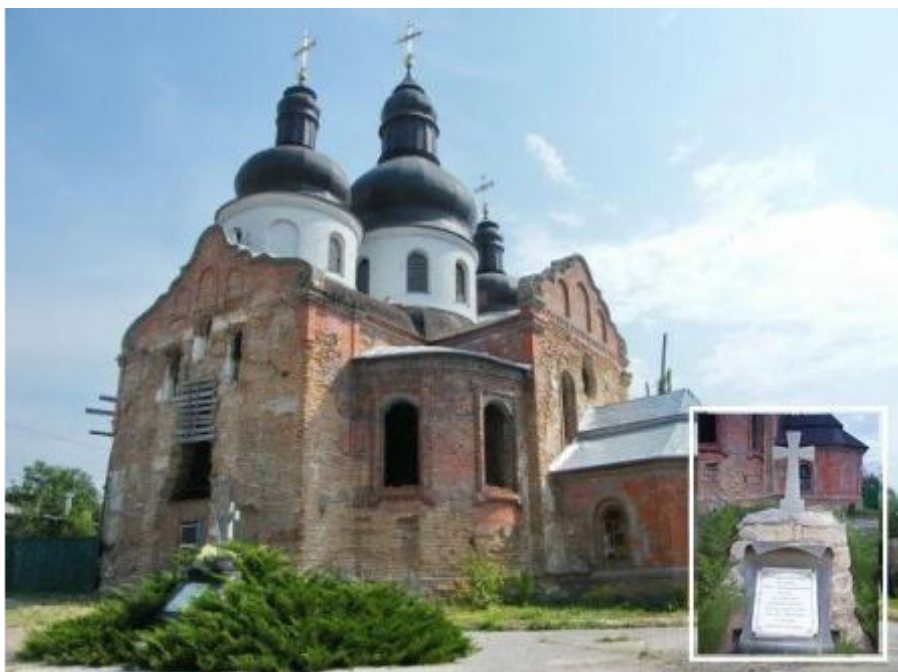
Олександр Афанас'єв-Чужбинський

Репніній: «... наш Гоголь истинный ведатель сердца человеческого! Самый мудрый философ! И самый возвышенный поэт должен благоговеть перед ним как человеколюбец!»

Із заслання Шевченко писав листи ще до одного представника ніжинської літературної школи – Віктора Забіли. Того самого, який з 1847 року зберігав подарований Тарасом картуз і порошок для настойки. Нею і пом'янув він друга, після того, як у складі 17 чоловік насипав його могилу над домовиною у Каневі.

Тіло Шевченка з Петербурга на Україну перевозили через Ніжин. Зустріч була особливо врочиста. Біля застави на Московській вулиці зібралися представники Ніжинської інтелігенції: ремісники з розгорнутими корогами та цеховими знаками, студенти ліцею та гімназисти. Колісницю з труною великого поета, провезли Московською вулицею в огорожу Преображенської церкви. Після панахиди, яку відправили на церковному майдані ніжинські священики, прикріпили до віка труни вінки і квіти. Церковна Процесія провела труну через усе місто Київською вулицею, яка з 1917 року носить ім'я Тараса Шевченка. 1991 року на пам'ять про цю сумну подію біля Спасо-Преображенського храму встановлено меморіальний знак. А в парку відпочинку імені Тараса Шевченка – пам'ятник великому українцю скульптора Олександра Скобликова.

Надія ОНИЩЕНКО

ОЛЬГА МАК згадує Ніжин

Продовження. Поч у № 59

Запити, запити!

Професор Резанов? Він з дружиною жив у тому самому домі, що й ми, лишень з протилежного боку і на другому поверсі. Початково будинок був розрахований на 4 помешкання: два на першому поверсі і два на другому. Але пізніше ці апартаменти попереділювали, і кожен з них мав лишень один вихід: або колишній “чорний” або колишній “парадний”. Ми мали парадний. Резанові мали “чорний”. З самим Резановим я ніколи навіть словом не обмінялася, але в моїй пам’яті він зберігся дуже добре: тепле чорне пальто з каракулевим коміром, якась хутряна шапка з навушниками і величеський, почервонілий від холоду ніс. А вскорі одного зимового дня я бачила крізь вікно кухні, як виносили домовину з його тілом. Після смерті мужа Резанова розпродавала бібліотеку, яку покійний приробирував, мабуть, протягом цілого свого життя. Вадим, звичайно, не пропустив нагоди і собі придбав кілька рідкісних і цінних видань, в тому, наприклад, факсімільне Ізборника Великого Князя Святослава 1073, яке, правдоподібно, десь дотліває в одній з церков у Галичині, замуrowане у 1940-му році.

Професор Грузинський?

Ані з ним ми ніколи не приятелювали хоч би й через велику різницю віку. Взагалі проф. Грузинський ні з ким зближення

не шукав, навіть, виглядало, намагався триматися від усіх остронь. І лишень раз трапилося так, що прийшов з Вадимом по якусь книжку чи статтю саме в обідню пору. Спочатку рішучо відхилив запитання до столу, але врешті таки присів з нами і гарненько спожив тарілку зеленого борщу й закусив варениками з вишнями. Розмова підчас обіду між ним і Вадимом була чисто наукова, і я, сказавши правду, не дуже до неї прислухалася

Професор Великохатко?

Цього в Ніжині я не знала, але впізнала, як нас по приїзді до Бразилії висипали з корабля на карантинний Острів Квітів біля Ріо де Жанейро. І там, серед багатосотенного ярмарку чужих людей, я раптом упізнала смертельно-знайому личину. Нуж бо вже таку знайому, таку знайому — хоч бери й чоломкайся. Але звідки знайому — убий не знаю! Та й більше того: бачу виразно, що й “личина” мене впізнала ще краще, ніж я її, але глядить вовком і відвертається. Так минуло кілька днів, і я, врешті набравшись відваги, підходжу й чемно питаю: “Вибачте, пане, але я вас знаю. Звідки ви?” У відповідь чоловік різнув, мов з багота: “А з Недопитайлівки. Чули про таку?..” “Агій на тебе, бідо! — подумки закляла я своєю рідною говіркою. — Опинився вже за морями-океанами і ще штанами трясеш?! Не хочеш признаватися — не признавайся! Хап тя лихо!” Але обережного дядька викрила таки власна жінка на кілька місяців пізніше. Шукаючи

знайомств серед новоприбулих, вона потрапила до нас уже в Куритибі і, лишень глянувши на мене, — враз розплакалася: “То це ви? Боже мій, Боже! Але як? Але що?...” “І пішло, пішло... Цікаво, що її я ще менше пам’ятала, ніж її чоловіка, а чоловіка також не знала добре, бож він працював на природничому факультеті. Коли б не Бразилія, то так би ніколи не довідалася, що існувала така визначна людина, як професор Федір Великохатко. А мене, виходить, знав цілий педінститут, у чому, зрештою, нічого дивного не було: всі родини заарештованих одразу ставали дуже популярними.

Перебираємо інші прізвища: Загрецький, Соломаха, Алимів, Пухтинський... Я питаю про професора Миколу Пилиповича Сайка, певна, що він

Щоб не повторилася

Події 350-літньої давнини непокоять сучасників. Історики, краєзнавці, журналісти зібралися в Ніжині під егідою Українського інституту національної пам’яті, Ніжинської міської ради, державного університету імені Миколи Гоголя, краєзнавчого музею імені Івана Спаського, щоб з’ясувати причини розколу України в добу Руїни. Оргкомітет на чолі з заступником міського голови кандидатом педагогічних наук доцентом кафедри права та методики викладання історико-правознавчих дисциплін Ніжинського держуніверситету імені Миколи Гоголя Олегом Баранковим зібрав заінтересованих осіб на Всеукраїнську науково-практичну конференцію «Громадянські протистояння в історії України: від непорозуміння і розбрату до національної консолідації».

Доктор історичних наук перший заступник директора Українського інституту національної пам’яті Володимир Кривошея вважає вибори гетьмана Лівобережної України в червні 1663 року геополітичною подією. Однією з її передумов він назвав соціальну неоднорідність козацької старшини на

середину XVII століття. Цю думку аргументовано розвинув доктор історичних наук професор кафедри історії України та політології Ніжинського держуніверситету імені Миколи Гоголя Сергій Лепявко. Активним учасником «Чорної ради» був перший настоятель Миколаївського собору в Ніжині ієрарх православної церкви Мефодій Філімонович. На прикладі його життя й діяльності директор бібліотеки Гоголевого вишу історик Олександр Морозов дослідив проблему політичного авантюризму та національної зради.

Національним соромом назвали таку поведінку Тарас Шевченко і Пантелеймон Куліш, і це помітили кандидат філологічних наук доцент Ніжинського держуніверситету імені Миколи Гоголя Олена Моціяка і доктор філологічних наук професор Львівського національного університету імені Івана Франка Василь Івашків.

Кандидат історичних наук викладач-історик Московського державного академічного університету Олександр Алмазов виявив не тільки конфлікти а й

уже не живе, бо ж мусів би мати тепер сто або й більше років. Так, справді не живе. Покінчив життя самогубством в 1949-му році.

Самогубством?!! Не може бути!!!

На жаль, так сталося. Запротерений у психушку, не стерпів знуцань і...

Ще один хрест! Потемнілий уже від часу, але облятий ніколи не висихаючою кров'ю. Арешти, заслання, смерть у советських каторгах, навіть розстріли були явищами повсякденними, і до них якось людське вухо звикало. Але самогубство, та ще й геть аж після окурації й закінчення війни — це було моторошно-нове. І коли б вістка дійшла до мене туди — за океан, де минуле, відсунене не лишень часом, а й простором, тратить обриси реальності, — вона не вразила б так. Але ось тут, у цих стінах, де, здавалося, ще вчора ходила, говорила і працювала ця непересічна і всіми люблена людина, трагедія звучить відчутніше».

Ми згадуємо й інших: Алимів Михайло, викладач української мови... загинув 1938 року в Далекосхідних таборах в Уссурійську; Верховинець Йосип, очолював оркестр... розстріляний 1937-го; Галета Віктор, викладач педагогічних дисциплін... розстріляний 1937 року; Діденко Олександр, завгоспчастиною ... розстріляний 1938-го; Загрецький Микола, директор Ніжинського педінституту ... розстріляний 23 квітня 1938 року; Костенецький Георгій, викладач кафедри російської мови ... арештований у березні 1937 року, майже рік перебував у чернігівській тюрмі; Масик Олександр, воєнрук Ніжинського педінституту ... рішенням трійки від 21 вересня 1938 року засуджений до розстрілу; Миронець Іван, відомий мовознавець і

літературознавець ... загинув у таборах; Одарченко Петро, професор Ніжинського ІНО, відбув десятирічне ув'язнення, проживає у Вашингтоні; Павловський Іван, завкафедрою мовознавства, арештований і висланий до Узбекистану, де й помер; Прокопович Георгій, архіваріус Ніжинського педінституту ... рішенням трійки від 15 квітня 1938 року засуджений до розстрілу; Пухтинський Вячеслав, професор німецької мови, 10 років відсидів у таборах; Рихлик Євген, професор, загинув у таборах; Риндич Василь, доцент і помічник директора по заочному навчанню ... рішенням трійки від 19 листопада 1937 року засуджений на 10 років таборів... Несть ім числа, убієнні, гнані, переслідувані, ув'язнені, силоміць видворені з України. Усіх сьогодні ми навіть не можемо назвати, не знаємо імен багатьох. Знаємо лише, що з тодішніх викладачів і студентів в еміграції опинилися Петро Одарченко, Іван Кошелівець, Ольга Мак, Федір Великохатко, Анатоль Калиновський, Леонід Полтава, Василь Дубровський, Лев Окіншевич, Кость Штепа, Олександр Бондаревський, Ігор Качуровський якому через переслідування так і не поталанило вступити до Ніжинського педінституту... Вічна слава Вам, живі і мертві, репресовані і скалічені, випхані у Вашингтон, Мюнхен, Париж, Москву, Санкт-Петербург, ламані і мучені страшними терзаннями. Ваші імена — це справді яскраві скрижалі у вітчизняній науці й культурі! Книга Ольги Мак «3 часів ежовщини» — це перший меморіальний пам'ятник на Вашу честь. Не тільки цей твір, а й інші її романи й повісті — пригодницька повість для дітей «Бог вогню» (1955-1956, у 3-х книгах), «Чудасій» (1956), «Жайра» (1957), «Проти переконань» (1959), «Лєбідка»

(1960), «Куди йшла стежка» (1961), «Каміння під косою» (1977)), статті, есе, спогади, яку б вони тему не порушували, виникли із трагічних сторінок ніжинської ситуації, бо саме вона змусила Ольгу Нилівну взятися за перо. «З такого болю і з такої муки душа не зродить бутяфорський плід», — писала Ліна Костенко.

На своєму авторському вечорі в Києві, у Спілці письменників України, де з поверненням на рідну землю її щиро вітали Дмитро Чередниченко, Валерій Шевчук, Олесь Лупій, Михайло Слабошпицький та інші письменники, Ольга Нилівна сказала: «Я не знаю, чи можна мені приписувати в заслугу те, що я зробила. Мене наснажувала моя рідна Україна. Я обов'язково напишу спогади про свій рідний край».

На жаль, це був перший після еміграції і останній приїзд письменниці на Батьківщину. В останні роки життя, незважаючи на хворобу, вона багато працювала, дотримала свого слова і написала спогади про Ніжин і про свого чоловіка, Вадима Дорошенка. Великий резонанс в еміграційній та материковій періодиці мали її публіцистичні статті на захист рідної мови.

Померла Ольга Мак 18 квітня 1998 року в Торонто, похована на цвинтарі св. Володимира в Овквіл, Онтаріо.

Прикро, що її ім'я, як і імена інших визначних діячів культури, що не з власної волі вимушені були емігрувати (І. Кошелівець, В. Дубровський, Леонід Полтава, Анатоль Калиновський, Лев Окіншевич), досі не увінчані меморіальною дошкою на фасаді Ніжинського університету, де вона навчалася і працювала.

Олександр АСТАФ'ЄВ

«Чорна рада»...

ДАТА

співробітництво ніжинських полковників і великоросійських ніжинських воевод в 1660-1680-ті роки.

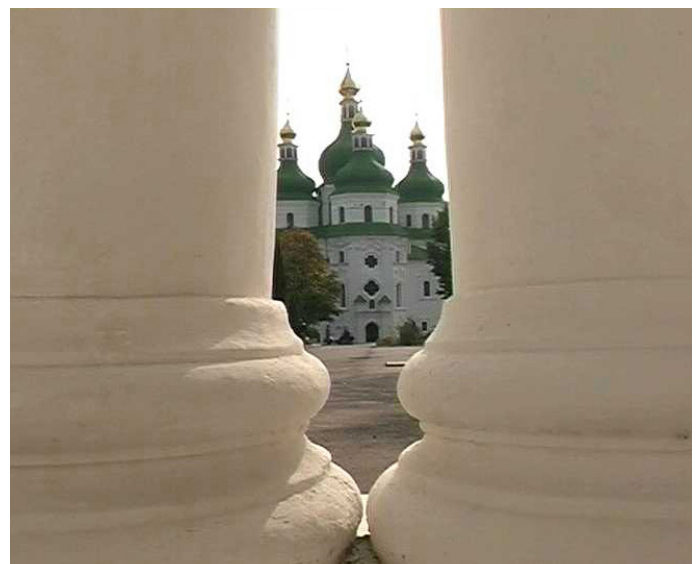
Національне питання як поле науково-політичних дебатів актуалізувалося в середовищі інтелігенції Наддніпрянської України кінця XIX початку XX століть. Це зацікавило кандидата історичних наук проректора Ніжинського держуніверситету імені Миколи Гоголя Олександра Самойленка.

Конференцію продовжили другого дня в Національному історико-культурному заповіднику «Гетьманська столиця» в Батурині.

Всі ми є дітьми свого народу, свого часу, своєї епохи. Повсякденними справами і турботами, здобутками й помилками ми всі творимо нашу спільну історію. І якщо хочемо свідомо орієнтуватися в сьогоденні, розуміти, чого хочемо і куди йдемо, ми повинні знати своє минуле.

(Вл. інф.)

На фото: Миколаївський собор — свідок «Чорної ради»

Ніжинська «POLONICA»

ДІАЛОГ КУЛЬТУР

Це вже друга презентація каталогу стародруків із колекції «POLONICA» бібліотеки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Перше представлення кропіткої творчої роботи музею рідкісної книги відбулося 2010 року і охоплювало період XVI – першої половини XVIII ст. За два роки бібліотечні працівники віднайшли у фондосховищах польські раритети XVIII початку XIX ст.

Перший випуск викликав великий інтерес в істориків, книгознавців, краєзнавців, культурологів, науковців та читачів, які люблять свій край і цікавляться історією книжної культури. Так пише в передмові президент Спілки поляків «Астер», керівник Центру культури польської, заслужений діяч польської культури Фелікс Белінська, яка висловлює вдячність Товариству «Wspólnota Polska» у Варшаві за фінансову підтримку.

Польська держава створює сьогодні всі умови для представників української діаспори, які вивчають рідну мову та культуру на чужих теренах, і отримані оцінки зараховують їм до загальних, отриманих у польських школах. Польські педагоги навчають рідної мови й громадян польського походження в нашому місті.

Як зазначила завідувачка відділу стародруків Публічної бібліотеки у Варшаві Марія Бринда, віддавши наше місто 2010 року, Варшавський імператорський університет мав за звичай дарувати дуплети автентичних книг із власного зібрання без політичного контексту. Цей вищий навчальний заклад, незважаючи на русифікаційську політику російського імперського уряду, був потужним bastiоном науки та просвітництва на теренах підкореної Росією Польщі та мав

дружні взаємини й наукові стосунки з Ніжинським історико-філологічним інститутом князя Безбородька.

Враховуючи ті втрати, яких зазнали польські книгозбірні й, зокрема, бібліотека Варшавського університету під час світових воєн XX ст., можна стверджувати, що в ніжинській колекції можна знайти справжні раритети, кількість яких у самій Польщі сьогодні перераховується одиницями примірників. Так вважає упорядник каталогу директор бібліотеки імені академіка М.О. Лавровського Гоголевого вишу Олександр Морозов. На його думку, виданий каталог є охоронною грамотою колекції, яку не можна буде розפורшувати чи вилучати, як це робилося в 1934-1936 роках під час репресій та масових переміщень культурних цінностей у Радянському Союзі.

Тісне співробітництво представників української та польської націй, братерська підтримка і взаємодопомога характеризує дух зовнішньої та внутрішньої політики України й Польщі сьогодні. Про це можна прочитати в п'яти збірниках статей і матеріалів «Поляки в Ніжині», які починаючи з 2002 року видає «Астер» при підтримці міського товариства української мови імені Тараса Шевченка «Просвіта», органів місцевої влади, Посольства республіки Польща в Україні. І тому нове видання підтримали ректор університету доктор політичних наук професор Олександр Бойко, проректор кандидат історичних наук Олександр Самойленко, доценти-історики Ольга Ростовська і Максим Потапенко, заступник міського голови кандидат педагогічних наук Олег Баранков, голова районної ради Олег Бузун, працівники міської бібліотеки та Ніжинського краєзнавчого музею імені Івана Спаського.

Політична маска для митця...

Чи потрібна вона в пострадянську епоху? Чи може бути незалежним від офіційної ідеології автор художнього твору? Ці проблеми непокоїть сьогодні теоретиків літератури, мистецтвознавців, філософів і політологів у державах колишнього Радянського Союзу і народної демократії в Європі.

Вони шукали відповіді на ці запитання під час міжнародного наукового семінару «Хронологія радянської культури: константи й трансформації» в Ніжинському державному університеті імені Миколи Гоголя.

Академік НАН України директор Інституту літератури ім. Т.Г.Шевченка Микола Жулинський назвав ідеологічну мімікрію засобом легітимізації національної літератури в умовах радянської культури. На прикладі життя й творчості Івана Дзюби він показав, як літературний критик і громадський діяч, послаючись на принципи ленінської національної політики, намагався вберегти самостійність української літератури від впливу північного сусіда. За «Інтернаціоналізм чи русифікацію?», вперше опубліковану за кордоном, автор назвав політичних репресій в 60-ті роки. Його ніжинські однодумці викладачі Гоголевого вишу Леся Коцюба і Григорій Аврахов були позбавлені і творчої свободи, і посади, і, буквально, кусня хліба. Через 30 років робота була перекладена багатьма іноземними

мовами, але, як з'ясувалося, російські науковці почули про неї вперше. І тому їм варто було їхати до нас з Іркутська, Єкатеринбурга, Іваново, Тюмені, Вільнюса, щоб розширити власне наукове інформаційне поле.

Професору департаменту філософії, доктору філософських наук, доценту Уральського Федерального університету ім. Першого Президента Росії Б.М.Єльцина Тетяні Круглової теж болить запропонована тема. Вона вважає специфіку радянського поля мистецтва мало вивченою. І тому концепт «конформізму як стратегії поведінки радянського митця» може стати, на її думку, теоретичною призмою, через яку співвідношення свободи і залежності радянського автора як від внутрішніх законів автономного поля мистецтва так і від диктату ідеології, політики й економіки, будуть з'ясовані в їхній складній і специфічній радянській логіці.

Не конформізм, а громадянський спротив радянській тоталітарній системі літературів-шістдесятників Василя Симоненка і Василя Стуса вражає модератора семінару доктора філологічних наук, професора, завідувача кафедри української літератури Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя Валентину Хархун. У часи панівної соціалістичної ідеології вони довели можливість існування й іншої літератури, долаючи розрив між

модернізмом 30-х і 60-років.

Молоді науковці вчитуються в досвід старших поколінь як дослідники, і це позбавляє їхні оцінки ідеологічної заангажованості. Доктор філологічних наук доцент керівник департаменту «Нова болгаристика» Нового болгарського університету Дойнов Пламен особливу увагу звернув на ключові етапи і характерні ознаки літературно-політичного проекту відліди в Народній республіці Болгарії. Показав нове покоління в літературі, боротьбу між сталіністами і антисталіністами і контрольоване владою лімітування дозволеної свободи в публікації літературних текстів 60-х років.

Резюмуючи попередні виступи, доктор політичних наук професор, ректор Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя Олександр Бойко назвав її колективною пам'яттю і пояснив специфіку її структури.

Тема семінару, цікаві доповіді викликали жваву дискусію, яку розвинули професори Ніжинської вищої школи Олександр Ковальчук, Павло Михед, Володимир Бондаренко, Григорій Самойленко, доцент Олександр Забарний.

Взаємозв'язок митця і суспільства – проблема не тільки радянського періоду. Вона завжди актуальна як обмін творчого потенціалу на життєві блага.

(Вл. інф.)

Засновник – Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
Реєстраційне свідоцтво
№ 352-24ПР, серія ЧГ,
від 6 березня 2007 року
Розрахунковий рахунок: код 021125668
р/р 25223003000 в МФО 853592
(для Центру гуманітарної співпраці з українською діаспорою)

Склад редакції:

Бойко О.Д., докт. політ. наук, проф.,
Мельничук О.В., докт. фіз.-мат. наук, проф.,
Астаф'єв О.Г., докт. філол. наук, проф.,
Михед П.В., докт. філол. наук, проф.,
Онищенко Н.П., чл. Нац. спілки журн. України,
Самойленко Г.В., докт. філол. наук, проф.,
Стребкова І.О.
Макет та верстка – Іваницька О.І.

Адреса редакції:

Центр гуманітарної співпраці
з українською діаспорою
кімната 210
вул. Крапив'янського, 2,
м. Ніжин, 16602, Україна
Тел./факс: (04631) 7-19-59
E-mail: ukr_diaspora@ukr.net,
ndu_diaspora@mail.ru
<http://in.ndu.edu.ua/ua/gov.php>